

УДК 336.71:339.732(477)

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНОГО БАНКІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Владичин У.В.

У статті визначено необхідність формування інституційного середовища державного регулювання іноземного банківництва в Україні. Автором розглянуті основні погляди на поняття «інститут» та «інституційне середовище», виокремлено міжнародну та національну інституційні системи регулювання іноземного банківництва, окреслено перспективні напрями розвитку, а також шляхи підвищення ефективності функціонування інституційного середовища державного регулювання іноземного банківництва в Україні.

Ключові слова: іноземне банківництво, державне регулювання, державне регулювання іноземного банківництва, інститут, інституційне середовище.

ВСТУП

Серед проблем та перешкод розвитку іноземного банківництва в Україні є не лише політична та економічна нестабільність у державі, але й непривабливий інвестиційний клімат, недосконалість та суперечності вітчизняної правової бази, неефективний розподіл регулятивних функцій органів державної влади щодо регулювання діяльності іноземних банків на території України. Першочергове значення у розвитку вітчизняного банківського сектору має визначення оптимальної побудови інституційного середовища системи державного регулювання іноземного банківництва в Україні.

Недосконалість інституційної побудови, часті зміни в структурі та кадровому складі державних органів, відсутність інформаційного обміну та прозорості регуляторної діяльності, надмірна політизованість, функціональна невідповідність між органами влади як на державному, так і на регіональному рівні, а також необхідність забезпечення інституційних взаємозв'язків та державних стимулюючих чинників розвитку іноземного банківництва і сприяння економічній безпеці країни зумовлюють актуальність дослідження.

Дослідженням проблем державного регулювання економіки та банківництва приділялась увага у працях як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Зокрема, теоретичні засади регулювання економіки та державної політики досліджено у працях Говлета М. [1], Михасюка І. [2], Швайки Л. [11] та ін. Проблеми розвитку та державного регулювання вітчизняної банківської системи, а також діяльності іноземних банків в Україні висвітлені у працях Дзюблюка О. [3], Лобозинської С. [5], Смовженко Т. [9] та ін. Дослідженням інституційних засад економічного розвитку та ринкової інфраструктури значну увагу приділяли такі дослідники, як Норт Д. [6; 7], Ткач А. [10], Львов Д. [4] та ін.

Однак, проблеми, висвітлені у працях як українських, так і зарубіжних дослідників, стосуються лише загальних питань державного регулювання та управління економічними процесами та банківською діяльністю. Недостатньо уваги приділено саме проблемам розвитку іноземного банківництва, а зокрема формуванню інституційної складової його регулювання в Україні.

З огляду на недостатність досліджень та відсутність практичних рекомендацій щодо удосконалення інституційної складової розвитку іноземного банківництва, метою статті є виявлення особливостей функціонування міжнародного та внутрішньодержавного середовища регулювання, впливу як міжнародних, так і національних регуляторних органів на розвиток іноземного банківського бізнесу в Україні, а також формулювання пропозицій щодо напрямів підвищення ефективності системи державного регулювання іноземного банківництва в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Однією із головних проблем розвитку системи державного регулювання іноземного банківництва є інституціональна складова, зокрема, сукупність взаємопов'язаних інституцій, які прямо чи опосередковано впливають на розвиток іноземного банківського бізнесу в Україні, визначають основні правила й умови ведення банківської діяльності, а також здійснюють нагляд та регулювання іноземного банківництва в Україні. Стабільний розвиток банківської системи України безпосередньо пов'язаний із ефективно побудованим інституційним середовищем державного регулювання банківництва. Саме інституційні державні регулятори розширюють сферу використання фінансових інструментів і підвищують ефективність функціонування банківського ринку.

Розглядаючи поняття «інститут», зазначимо, що на думку Д. Норта з одного боку інститути є «структурами, які люди накладають на свої взаємовідносини», а з іншого – це «правила гри в суспільстві» [7, С. 6]. При цьому погоджуємося з думкою, яку висловлює А. Ткач, що ринок сам є особливим інститутом та водночас сукупністю багатьох інфраструктурних елементів і як інститут він являє сукупність певних норм і правил, що обмежують діяльність учасників ринку, а з іншого боку, ринок – це певна система організацій, за допомогою організаційно-економічної діяльності яких досягаються цілі учасників ринку й суспільства [10, С. 37].

Водночас В. Смагін пропонує розрізняти поняття «інституціональна структура» та «інституціональне середовище». Зокрема, під інституціональною структурою ринку розуміється сукупність інститутів та їх роль і вплив на обіг фінансових активів, а інституційне середовище включає взаємодію інститутів та організацій [8, С. 43].

Таким чином інституційне середовище державного регулювання іноземного банківництва в Україні включає в себе взаємодію прямих та непрямих суб'єктів ринку та їхній вплив на діяльність та активність об'єктів іноземного банківництва. При цьому суб'єктами державного регулювання іноземного банківництва виступають контролюючі та регулюючі органи, а об'єктами – іноземні інвестори, які вкладають іноземні капітали у вітчизняний банківський сектор (тобто прямі суб'єкти іноземного банківництва – дочірні структури, представництва, філії іноземних банків), а також резиденти та нерезиденти приймаючої країни, які обслуговуються у банках-нерезидентах в Україні.

Ринок також є суб'єктом регулювання іноземного банківництва в Україні, оскільки під впливом попиту і пропозиції відбувається регулювання і врівноваження потреб і можливостей для задоволення фінансових вимог об'єктів іноземного банківництва. Поряд із цим важливе значення в регулюванні має саме держава, регулятивна роль якої особливо проявляється у періоди фінансової нестабільності та кризових явищ в економіці.

Водночас, спираючись на погляди Норта Д. щодо функціонування формальних та неформальних інститутів [6, с.18], виокремимо інститути системи державного регулювання іноземного банківництва. Зокрема, до формальних інститутів, які сформовані людьми і включають наявність різноманітних обмежень та вказівок на здійснення окремих дій чи операцій, на нашу думку, слід відносити: створені як міжнародні, так і національні органи державного регулювання економіки та банківської системи, законодавчі та нормотворчі органи, спеціалізовані органи державного регулювання та нагляду, банківські установи з іноземним капіталом.

Виходячи з того, що інститути представляють собою межі взаємодії окремих людей та структур, то, окрім формальних відносин, виокремлюються також неформальні інститути, які формуються з неписаних кодексів поведінки, загальноприйнятих умов, традицій ведення бізнесу тощо [6, с.19]. Так, до неформальних інститутів регулювання іноземного банківництва відносимо: довіру до іноземних банків, ділові стосунки, корупцію, бюрократію, лобіювання, родинні зв'язки тощо, які як позитивно, так і негативно впливають на розвиток іноземного банківництва.

Формальні та неформальні обмеження доповнюють одне одного і можуть впливати на ефективність державного регулювання іноземного банківництва в Україні. Так, наприклад, негативний вплив корупції на розвиток іноземного банківництва може бути зменшений шляхом розроблення державними органами системи боротьби з корупцією, яка включає в себе адміністративно-правові регулятори, стимули безкорупційної діяльності, а також відповідальність за правопорушення.

Нами виявлено, що іноземне банківництво в Україні регулюється двома самостійно діючими системами – міжнародною інституційною системою регулювання (яке регламентує діяльність іноземних банків на ринку країни-інвестора та на міжнародному фінансовому ринку) і національною або внутрішньодержавною інституційною системою регулювання (передбачає регуляторну діяльність державних органів країни-реципієнта).

На нашу думку, залежно від обсягу впливу, усіх суб'єктів (інститутів) системи державного регулювання іноземного банківництва можна поділити на прямі та непрямі, які впливають на діяльність іноземних банків як на макро-, так і на мікроекономічному рівні.

До прямих інституційних суб'єктів системи державного регулювання іноземного банківництва в Україні, на наш погляд, належать: Базельський комітет з банківського нагляду та регулювання, Національний банк України, Верховна Рада та Кабінет Міністрів України, Державна податкова адміністрація України, Антимонопольний комітет, Державний комітет фінансового моніторингу України та ін.

Серед непрямих суб'єктів, на нашу думку, слід виділити: Міністерство закордонних справ України, Національне агентство з іноземних інвестицій та розвитку, Державне агентство з інвестицій та інновацій, Асоціацію українських банків, Українську асоціацію інвестиційного бізнесу, Консультативну раду з питань іноземних інвестицій в Україні, а також інші міністерства, відомства та державні органи влади, які можуть впливати на розвиток іноземного банківництва, залучення іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему та міжнародну діяльність іноземних банків.

Міжнародні наднаціональні регулюючі органи встановлюють вимоги щодо достатності банківського капіталу, методи оцінки та мінімізації банківських ризиків, принципи ефективного банківського нагляду, визначають міжнародні стандарти ведення банківського бізнесу тощо. Роль таких інститутів є значною у тих секторах економіки, де здійснюються операції на міжнародних ринках, зокрема сюди можемо зачислити також і діяльність іноземних банків на зарубіжних ринках. При цьому держави мають право закрити кордони

від припливу іноземного капіталу, однак зупинити міжнародний рух банківського капіталу є майже неможливим. Так, М. Говлет та М. Рамеш вважають, що міра, до якої держава може відстоювати свою суверенність, залежить від суворості міжнародного тиску та природи проблеми, а також від рис, притаманних самій державі [1, С. 81].

Вплив міжнародних економічних інститутів таких, як: Базельський комітет з банківського нагляду та регулювання, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Європейський центральний банк, FATF, Егмонтська група тощо, може бути різним у різних державах, економічних системах та секторах державної політики. Рівень міжнародного впливу на політику державного регулювання залежить від таких чинників, як економічна могутність країни, відкритість економіки, лібералізація ринків, інвестиційний клімат, рівень конкуренції, національна законодавча база тощо. При цьому такий міжнародний вплив може бути як позитивним, так і негативним. Зокрема, дотримання міжнародних стандартів ведення банківського бізнесу сприятиме інтеграції вітчизняного банківництва у світовий простір, однак перенесення світових шаблонів ведення бізнесу потребує його адаптації відповідно до рівня розвитку економіки і банківського сектору відповідної країни.

Національні органи законодавчої та виконавчої державної влади такі, як: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України прямо впливають на розвиток іноземного банківництва в Україні шляхом розробки й затвердження законодавчих і підзаконних актів та змін до них щодо здійснення діяльності банків з іноземним капіталом тощо. До цієї групи доцільно також зачислити Міністерство юстиції України, яке виконує загальні нормотворчі функції в державі.

ВИСНОВКИ

Побудова ефективного інституційного середовища державного регулювання розвитку іноземного банківництва для стимулювання залучення іноземних банківських капіталів, забезпечення конкурентних відносин між вітчизняними та іноземними банками потребує визначення напрямів взаємодії між інститутами регулювання іноземного банківництва, подолання суперечностей та дублювання функцій між державними органами виконавчої і законодавчої влади, зменшення негативного впливу неформальних інститутів регулювання іноземного банківництва, узгодження основних положень вітчизняного законодавства з критеріями Європейського Союзу, зокрема, щодо стабільності законодавства та створення інституційних структур у частині регулювання іноземного банківництва. Забезпечення ринкових засад ведення банківського бізнесу та зміцнення вітчизняної банківської системи дасть змогу витримувати тиск конкуренції з боку іноземних банків, а створення умов для розвитку та взаємодії ринкових і державних регуляторів дозволить забезпечити надійність та стабільність грошово-кредитної сфери.

До основних напрямів підвищення ефективності функціонування вітчизняної системи державного регулювання та розвитку іноземного банківництва, на наш погляд, варто зачислити:

- удосконалення діючих механізмів, спрямованих на розвиток конкуренції, підвищення прозорості діяльності банків;
- забезпечення конкурентних переваг вітчизняних банків та розширення міжнародної діяльності банківських установ;
- стимулювання розвитку ділових взаємовідносин у різних сферах економіки;
- упорядкування адміністративного регулювання та мінімізація бюрократизації у банківській системі загалом та іноземному банківництві зокрема;
- впорядкування відомчої та регіональної нормотворчості;
- сприяння ринкової саморегуляції;
- реформування та удосконалення законодавчої бази;
- поліпшення правових механізмів антимонопольного регулювання у банківській сфері;
- лібералізація банківської системи і економіки з метою забезпечення інвестиційної привабливості України;
- залучення іноземних банків до фінансування реальної економіки;
- підвищення ролі інструментів фондового ринку в залученні іноземних інвестицій та перерозподілі капіталу в національній економіці;
- здійснення державної політики, спрямованої на модернізацію, інформатизацію та прискорення інтеграції України у світовий фінансовий простір.

Основними завданнями державної регуляторної політики мають бути заходи, спрямовані на підвищення довіри населення до банківської системи України, обмеження корупції і тіньової економічної діяльності, недопущення відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом, через іноземні банківські установи, створення сприятливого клімату для залучення іноземних інвестицій у банківський сектор у взаємоузгодженості із забезпеченням національної стабільності та безпеки вітчизняної банківської системи.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Говлет М., Рамеш М. Дослідження державної політики: цикли та підсистема політики / Перекл. з англійської Олександра Рябова. – Львів: Кальварія, 2004. – 264 с.
2. Державне регулювання економіки / [Михасюк І. Р., Мельник А. Ф., Крупка М. І., Залога З. М.] : за ред. д-ра екон. наук, проф., акад. АН Вищої школи України І. Р. Михасюка. – Львівський національний університет ім. І. Франка, Львів : «Українські технології», 1999. – 640 с.
3. Дзюблюк О. Глобалізаційні процеси та участь іноземного капіталу у розвитку вітчизняної банківської системи / Олександр Дзюблюк // Банківська справа. - 2008. - №2. - С. 37–46.
4. Институциональная экономика : Учеб. пособие / [под рук. акад. Д. С. Львова]. – М. : Инфра-М, 2001. – 318 с.
5. Лобозинська С. М. Правове регулювання банківської діяльності в Україні / Софія Миколаївна Лобозинська // Науковий вісник : збірник науково-технічних праць. – Львів : НЛТУУ. – 2006. Вип. 16.2. - С. 190–194.
6. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / [пер. с англ. А. Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б. З. Мильнера]. – М. : Фонд экономической книги «Начала», 1997. – 180 с. – (Современная институционально-эволюционная теория).
7. Норт Д. Институциональные изменения: рамки анализа / Д. Норт // Вопросы экономики. – 1997. - №3. – С.6.
8. Смагін В. Л. Формування та розвиток фінансового ринку в умовах трансформаційної економіки : [монографія] / В. Л. Смагін. – К. : КНЕУ, 2008. – 232 с.
9. Смोजенко Т. С. К вопросу о регулировании уровня иностранного капитала в банковской системе (на примере Украины) / Т. С. Смोजенко, А. А. Другов // Деньги и кредит. - 2008. - №4. - С. 49–53.
10. Ткач А. А. Институціональні основи ринкової інфраструктури / А. А. Ткач. – К. : НАН України. Об'єднаний інститут економіки, 2005. – 295 с.
11. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки : [навч. посіб.] / Любов Андріївна Швайка. – К. : Знання, 2006. – 435 с.

Владичин Уляна Володимирівна, к.е.н., доцент кафедри банківського і страхового бізнесу Львівського національного університету імені Івана Франка, тел. +380322394589, e-mail: ulyanavladychyn@yahoo.com